

УДК 35.078: 316.774

В. Ю. СТЕПАНОВ

ДЕРЖАВА ЯК ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ СИСТЕМИ МАСОВИХ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Розглянуто, що успіх і спрямованість державної інформаційної політики в сучасному просторі багато в чому залежать від масової політичної комунікації та тієї ідеологічної основи, на якій вона формується.

Ключові слова: суспільство, держава, ідеологія, система, політична комунікація, простір.

Рассмотрено, что успех и направленность государственной информационной политики в современном пространстве во многом зависят от массовой политической коммуникации и той идеологической основы, на которой она формируется.

Ключевые слова: общество, государство, идеология, система, политическая коммуникация, пространство.

It is rotined that success and orientation of public informative policy in modern space in a great deal depends on mass political communication and that ideological basis which it is formed on.

Key words: society, state, ideology, system, political communication, space.

У політичному просторі, його принципах та правилах функціонування відбуваються радикальні зміни, він стає все насиченішим інформацією і динамікою. При цьому масові політичні комунікації відіграють роль головного системного чинника простору. Саме в межах системи масових політичних комунікацій значно більшою мірою утворюється процес інформаційної взаємодії основних політичних суб'єктів, реалізуються їх політичні цілі й стратегії. Вивчення проблеми політичного простору тісно пов'язане з аналізом місця і ролі держави в ньому, як основного суб'єкта, що формує систему масових політичних комунікацій. Держава є центром тяжіння і перетину різних політичних комунікацій. При цьому інформаційні трансформації політичного простору змінили і значну кількість сутнісних ознак самої держави, її засоби й методи організації політичної влади, управління й контролю. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває роль державної інформаційної політики як ключового способу керівництва й управління соціально-політичним простором.

Мета статті — показати місце і роль держави в сучасному політичному просторі як основного суб'єкта, що формує систему масових політичних комунікацій, розглянути пріоритети державної інформаційної політики, а також конкретні способи та канали організації політичних комунікацій.

Уже не перше десятиліття у світовій науковій спільноті триває дискусія про початок нової інформаційної цивілізації, основаної на ключовому впливі «індустрії інформації» в усіх суспільних сферах. Учені визнають, що при масованій дії інформації на людину можна змінювати її свідомість, поведінку і стиль життя. При цьому інформаційне суспільство набуває розвитку не лише в прискоренні технічного прогресу та розширенні сектора інформаційних послуг, але і в істотній модифікації всіх форм діяльності в політиці, економіці й культурі [7].

У аналізові феномену масових соціальних комунікацій, механізмів і результатів їх дій на свідомість та поведінку людей, зміни їх політичних установок заслуговують на увагу праці західних учених: Дж. Абрамсона, Г. Алмонда, Б. Берельсона, Г. Вудворта, Дж. Гербнера, Е. Грінберга, Р. Дентона, К. Дойча, Р. Девіса, Г. Іннуса, Д. Істона, Д. Келлнера, Е. Кемпбелла, Дж. Коулмана, Н. Лумана, П. Лазарсфельда, Г. Лассуелла, У. Ліппмана, А. Моля, У. Р. Неймана, Д. Оуена, Л. Пая, Б. Пейджа, Ю. Хабермаса та ін. Праці цих учених містять значний теоретичний й практичний матеріал для розуміння процесів спонукальної комунікації в контексті підготовки та проведення виборчих компаній, сприйняття різними аудиторіями політичних медіа-образів.

У російській політичній науці виділяються публікації Р. Ф. Абдєєва, Р. В. Базаєва, М. С. Вершиніна, М. Н. Грачова, М. Ю. Гончарова, А. В. Дмитрієва, В. А. Іноземцева, В. І. Кравченка, В. В. Латінова, А. В. Манойло, Ю. А. Нісневіча, А. І. Носа, В. Д. Попова, Е. П. Тавокіна, А. В. Чугунова, С. А. Шомової та ін.

Дотримуючи міжнародних традицій дослідження цієї проблематики, вітчизняні вчені знаходять і розглядають нові межі процесу розвитку інформаційної цивілізації, роблячи свій оригінальний внесок у дослідження інформаційного суспільства в Україні, зокрема такі автори, як Б. М. Андрушків, В. Д. Бакуменко, В. Ю. Биков, О. В. Гриценко, П. Ф. Гураль, О. О. Григор, Д. В. Дубров, М. О. Данилюк, В. Ф. Іванов, В. М. Князєв, Б. А. Кухта, В. І. Луговий, А. В. Ліпенцев, О. В. Литвиненко, Я. Й. Малик, Є. А. Макаренко, І. В. Огірко, Г. Г. Почепцов, В. П. Тронь, В. І. Хомякова, П. А. Цегольник, А. О. Чемерис, С. А. Чукут, О. С. Шевчук, В. М. Шейко, Л. Є. Шкляр та ін.

У цілому аналіз літератури засвідчив: незважаючи на численні наукові дослідження, в яких певною мірою розкриваються різні аспекти обраної теми, вона ще не вичерпана і потребує подальшого глибокого осмислення та структуризації здобутих знань.

Матеріальні та духовні надбання стають все залежнішими від способів і каналів встановлення інформаційного зв'язку, поширення повідомлень, ідей і символів. Знання й інтелект виявляються найважливішими ресурсами ідеології соціально-політичного розвитку і володарювання. Яке значення

при цьому має ідеологія для сучасної інформаційної політики держави? Якою мірою держава організовує й контролює інформаційно-політичний простір? Якою має бути політика, щоб, при збереженні свободи думок, був можливим рух до поставлених загальнонаціональних цілей?

У політичній науці немає однозначних відповідей на всі ці запитання. При цьому особливої складності і суперечності набуває аналіз відповідних процесів саме в Українській державі, політична модернізація якої триває.

З урахуванням радикальних змін у політичному просторі, головним системним чинником простору є масові політичні комунікації. Комунікація у сфері політики, утворюючи процес інформаційної взаємодії основних політичних суб'єктів, подібно до будь-яких інших комунікаційних актів, може мати таку мету: передачу інформації, зміну думки та поведінки тих, кого інформують [3]. Проте ключовою в цьому процесі, поза сумнівом, є зміна поведінки, оскільки саме вона є стрижнем владно-управлінських відносин у суспільстві. З огляду на це феномен комунікації становить очевидний інтерес для реалізації державної інформаційної політики [6].

Таким чином, вивчення різноманітних проявів і результатів політичної комунікації пов'язане з проблемами, які не вирішуються в межах загально-визнаних політико-філософських теорій, підходів і шкіл. Таким чином усе це актуалізує завдання теоретико-методологічного осмислення соціально-політичних змін, що відбуваються, за допомогою формування нової парадигми вивчення політики, адекватної стану суспільства й виклику часу. Припускається, що подібний підхід можливий принаймні через дві обставини. По-перше, сутнісною ознакою феномену влади, ключового предмета дослідження в політичній науці, є, як відомо, відносини керівництва — підпорядкування. Це надає підстави розглядати владу і її здійснення як комунікаційний процес, який припускає інформаційну взаємодію тих, що «управляють» і «керованих», точніше — інформаційний обмін, зворотний зв'язок між ними, оскільки для забезпечення ефективності управління «керівники» мають отримувати всі необхідні відомості про дії «керованої» сторони і, керуючись цими даними, залежно від того, як складається ситуація, формувати подальші управлінські рішення, спрямовані на те, щоб дійсний стан справ наближався до поставленої мети.

По-друге, сама політика, як і будь-яка сфера людської діяльності, також містить у собі комунікаційне начало, яке виявляється в конкретно-історичних формах взаємодії, «спілкування» різних суб'єктів політики — індивідів, соціальних спільнот, інститутів щодо встановлення, функціонування і зміни влади в суспільстві.

Іншого осмислення набувають і такі, здавалося б, достатньо вивчені та широко розроблені в теоретичному аспекті питання, які пов'язані з проблемою легітимності влади. Не заперечуючи правомірності і пояснювальної здатності добре відомих підходів, що намагаються знайти їх рішення або

переважно в раціональних началах конституційної організації владно-управлінських відносин, або, навпаки, в ірраціональному — харизматичних якостях особи певного політичного лідера, слід, проте, визнати, що в інформаційному суспільстві, яке має велими значну, якщо не ключову роль, починають відігравати інші чинники. Цими чинниками є комунікаційні можливості, ресурси органів державної влади й управління, політичних партій, рухів і конкретних політиків, їх здатність до ефективної комунікації як до цілеспрямованої інформаційної взаємодії з «керованим» співтовариством або виборцями, що припускає формування або коректування громадської думки.

Держава здатна гарантувати суспільну інформаційну свободу і захист персональних даних, забезпечувати безпеку національного інформаційного простору [1].

Слід зауважити, що формування та розвиток сучасного політичного простору України відбуваються в складних умовах, стикаючись з численними соціально-політичними, економічними та юридичними проблемами. Реформування системи державної влади й поглиблення економічної модернізації, при нерозвиненості системи масових політичних комунікацій і громадянського суспільства, а також постійний зовнішній інформаційний тиск — уповільнюють розвиток інформаційного простору України, перешкоджають зміцненню його цілісності і єдності, а також оптимальному долученню до глобального інформаційного простору.

Розвиток системи масових політичних комунікацій сприяв оформленню інформаційної державної політики в ключовий вид політичної діяльності. Інформаційна активність стала однією з найважливіших складових процесу реалізації державної влади, а також необхідним елементом успішної модернізації політичної системи та її інститутів. Саме тому аналіз реалізації державної інформаційної політики в сучасному політичному просторі є найважливішим науковим і практичним завданням [8].

Нині виникає необхідність теоретичної систематизації проблем інформаційної політики, визначення її пріоритетів на сучасному етапі та вивчення конкретних чинників і каналів організації політичних комунікацій, які надають державі можливість успішно впроваджувати свої інформаційно-політичні проекти, забезпечуючи конкурентні переваги, порівняно з проектами інших політичних суб'єктів. Проте ефективне застосування різних способів організації політичних комунікацій та управління каналами масової інформації в межах державної інформаційної політики є неможливими без опори на ідейно-концептуальну основу, що додає цілісності і послідовності в реалізації інформаційної політики [5].

Такою основою може бути тільки державна ідеологія, яка має стати ядром державної інформаційної політики та наповнити смисловим змістом увесь інформаційний простір. Адже, незважаючи на процеси інформатизації,

політика залишається, перш за все, ціннісно-символічною сферою. Відсутність загальнонаціонального ідеологічного проекту призводить до утворення інформаційно-комунікаційного вакууму, наслідками якого можуть стати складні соціально-психологічні кризи в суспільстві: зміни глибинної психології етносу, нації, народу, соціальна апатія, відсутність духовності, аморальність, тривога, страхи та ін. Державна ідеологія як сукупність певних ідей, цінностей і уявлень має бути основою для формування національної політики держави [2].

На наш погляд, успіх і спрямованість державної інформаційної політики багато в чому залежать від тієї ідеологічної основи, на якій вона формується. Ідеологія об'єднує інформаційну політику в єдину систему орієнтирів та принципів правлячого режиму, задає контури для створення нормативно-законодавчої бази і слугує уточненню критеріїв інформаційної безпеки [9].

Усе вищевикладене тією або іншою мірою, організаційно, методично та практично спрямоване на втілення державної стратегії, її національно-ідеологічної підтримки. Ідеологія — система ідей — одне з явищ духовної сфери народу.

Але це нині суперечить статті 15 Конституції України (1996 року), яка безпосередньо вказує на те, що «Жодна ідеологія не може визнаватися державною як обов'язкова» [4].

Минає час і в нових інформаційних умовах функціональний потенціал ідеології є досить високим. Ідеологічні проекти — головні інформаційно-комунікаційні одиниці, що наповнюють сенсом інформаційний політичний простір держави. Достатньо пригадати структурно-функціональну концепцію Т. Парсонса, в якій ідеологія інтерпретується як система цінностей суспільства, сукупність універсальних орієнтацій у соціальній діяльності; комунікативістську теорію Р. Лассуелла, що визначає ідеологію як один з різновидів політичної комунікації, спрямовану на підтримку політичного співтовариства; культурологічну парадигму, в межах якої ідеологія визнається невід'ємним і найважливішим елементом культури.

У зв'язку з цим особливий інтерес у вивченні ідеології являють способи і механізми її прояву в системі державного управління. Дослідження цієї проблематики почалися в шістдесяті роки двадцятого століття англійськими теоретиками в межах неомарксистських проектів «Культурних досліджень». Теоретико-методологічними підставами стали концепції ідеологічного панування Л. Альтюссера і гегемонія А. Грамши. Їх розвиток дозволив осмислити роль ідеології у відтворенні домінуючого бачення реальності за допомогою створення певних репрезентацій.

Сучасний аналіз ідеології необхідно здійснювати не стільки на описі змісту ідей, скільки на виявленні імпліцитних ідеологічних проблематик, що задають певний спосіб осмислення різних аспектів соціальної реальності і

передбачають альтернативні способи. Будь-яку подію можна співвідносити за допомогою практик з наявними в суспільстві «схемами класифікацій» соціального світу, які надає ідеологія. Синтез неомарксистської теорії ідеології й концептуальних засобів семіотики, лінгвістики та психоаналізу відкриває широкі можливості для конкретизації функціонування державної ідеології в сучасному суспільстві.

Нині, на наш погляд, Україна потребує державної ідеології, що має бути закріплена в Конституції, яка б мала високий соціально-функціональний потенціал, була здатна згуртувати й мобілізувати суспільство для завершення модернізації країни. Така ідеологія повинна своїм змістом сягати глибоким корінням в історію, традиції, культуру, менталітет народу і при цьому відповідати сучасним об'єктивним економічним та соціально-політичним інтересам держави, мати механізми трансформації загальних доктринальних положень до розуміння на особливому рівні. Вона повинна містити в собі ідеал, що надихає маси на відрив від реальності, цілі й цінності, які відповідають національним потребам та інтересам.

До недавнього часу зі сторони політичної еліти не було цілеспрямованих дій у віддзеркаленні такого ідеалу ні в нормативних документах, що регламентують життя держави і суспільства, ні в реальній інформаційній політиці.

На нашу думку, в Україні утворився інформаційно-комунікаційний вакуум, який необхідно заповнити політико-ідеологічними проектами. Головним каталізатором цього процесу може стати інформаційна сфера, а головним інструментом — державна інформаційна політика.

Проте існує небезпека, що ідеологія, проголошена сучасною елітою, стане причиною для знищення опозиційних і альтернативних ідеологічних проєктів. Тому необхідне створення політичного механізму, що запобігає будь-яким крайностям у розвитку суспільства.

Після багатьох років мовчання політична еліта почала виявляти свою інформаційну активність в ідеологічному просторі політики. Основою була вибрана ідеологічна концепція «суверенної демократії». Протягом року влада провела спеціальні інформаційні заходи щодо просування свого ідеологічного проєкту. Кожна інформаційно-ідеологічна дія мала свою мету і була реалізована за допомогою певного способу організації політичного дискурсу.

Цілком очевидно, що українська влада діє в межах заздалегідь розробленого довгострокового плану з різними варіаціями розвитку ідеологічного простору. У серії інформаційно-ідеологічних заходів влади простежуються внутрішня логіка та послідовність.

Доктрина суверенної демократії є серйозним чинником реальної політики, ґрунтується на внутрішньоелітному консенсусові й апелює до базових цінностей сучасної України: матеріального благополуччя, свободи і справедливості.

Нині правляча політична еліта змушена маневрувати між Основним Законом України і політичною реальністю, яка потребує ідеологічної ідентифікації як політичної еліти, так і всього суспільства в цілому.

Отже, процес систематизації сучасного політичного простору є достатньо суперечливим і може відбуватися тривалий час. Інформаційно-комунікаційні системи можуть складатися в різних сферах здійснення влади в сучасному політичному просторі. Їх максимальне різноманіття надає можливості для ефективнішого, гнучкішого і цілеспрямованого управління.

Для успішного здійснення інформаційної політики держави недостатньо лише ефективного використання різних способів і каналів організації інформаційних комунікацій, а також чіткої нормативно-правової регламентації. На наш погляд, для цього необхідна концептуальна основа, яка поєднає інформаційну політику в єдину систему орієнтирів і принципів правлячого режиму. Такою основою може стати державна ідеологія, закріплена в Конституції України, яка позначить сукупність національних стратегічних цілей, ідеалів і цінностей та спрямує на їх реалізацію державну інформаційну політику сучасного суспільства.

Аналіз різних сучасних концепцій про місце і роль ідеології в інформаційній політиці держави свідчить, що вона, як і раніше, залишається однією з головних форм наповнення ціннісно-символічним змістом сучасної політичної сфери і виконує функції, що мають найважливіше значення для забезпечення її цілісності. Особливо це є актуальним для України, в якій тривають складні процеси модернізації соціально-політичної системи.

Перспективами подальших досліджень може бути вивчення здійснення державною інформаційною політикою своїх найважливіших функцій по об'єднанню українського суспільства з урахуванням його історичних традицій, культури, менталітету, а також об'єктивних соціально-економічних та політичних інтересів держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базаев Р. В. *Государство в информационном пространстве политики: к постановке проблемы* / Р. В. Базаев // *Проблемы политической и правовой науки. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, — 2007. — Вып. 1. — С. 3–10.*
2. Базаев Р. В. *Национальная идеология как основа информационной политики государства* / Р. В. Базаев // *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Социология. Политология. — 2008. — Том 8. — Вып. 1. — С. 152–155;*
3. Грачев М. Н. *К вопросу об определении понятий «политическая коммуникация» и «политическая информация»* / М. Н. Грачев // *Вестник РУДН. — 2003. — № 4. — С. 34–42.*
4. *Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради, 1996. — № 30. — ст. 141.*

5. Попов В. Д. Государственная информационная политика: состояние и проблемы формирования. Массовые информационные процессы в современной России: Очерки / В.Д.Попов // отв. ред. А. В. Шевченко. — М. : Изд-во РАГС. — 2002.
6. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. / Г. Г. Почепцов — К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. — 308 с.
7. Программа ЮНЕСКО «Информация для всех». Отчет 2004–2005 [Текст]: [перс англ.] / А. В. Петрова; Российский комитет Программы ЮНЕСКО «Информация для всех». — М., 2006. — 165 с.
8. «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2008 : закон України // Відомості Верховної Ради, 2007. — №12. — С. 102.
9. Указ Президента України № 377/ 2008 від 23 квітня 2008 року. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України»: указ Президента // Відомості Верховної Ради, 2008. — №4. — С. 102.

Надійшла до редколегії 20.12.2010 р.

УДК 007:001.5 (091)

Г. В. ШЕМАЄВА

ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ СИСТЕМИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Висвітлюються підвалини зародження системи наукових комунікацій; характеризуються основні компоненти, що сприяли становленню системних ознак.

Ключові слова: система наукових комунікацій, форми і засоби комунікації, бібліотека в системі наукової комунікації.

Освещаются основы зарождения системы научных коммуникаций; характеризуются основные компоненты, которые способствовали становлению системных признаков.

Ключевые слова: система научных коммуникаций, формы и средства коммуникации, библиотека в системе научной коммуникации.

In this article are characterised the foundation of the system of scientific communications; the basic components which promoted formation of system sign.

Key words: system of scientific communications, forms and means of communication, library in system of scientific communications.